

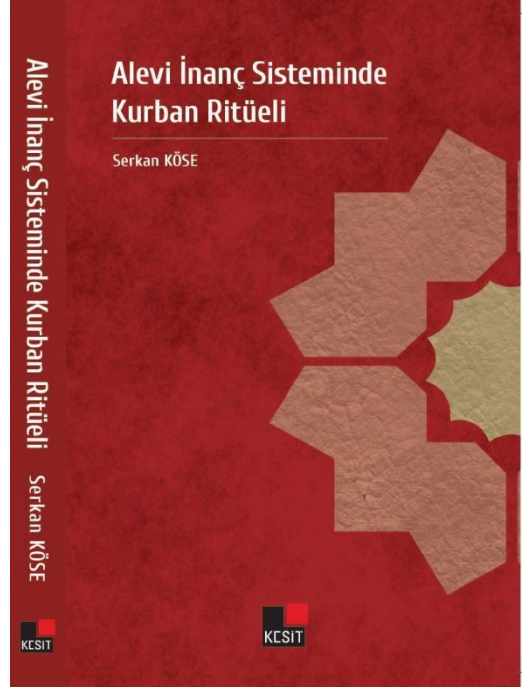
Serkan Köse, *Alevi İnanç Sisteminde Kurban Ritüeli*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2019.*

İskender KORKMAZ**

Kurban ritüeli tarihi çağlar boyunca farklı şekillerde icra edilerek günümüze kadar gelmiştir. Arapça *krb* kökünden gelen kurban kelimesi “yakın olma” anlamı taşımaktadır. Bu nedenle insanoğlu Tanrılara yakın olmak, Tanrılarını hoşnut etmek, Tanrılardan isteklerde bulunmak ve ata ruhlarını memnun etmek amacıyla çeşitli kurbanlar sunmuştur. Söz konusu anlamsal içeriği dikkate alındığında ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar hemen hemen bütün toplumlarda kurban ritüelini görmek mümkündür.

Gerek İslamiyet’ten önce gerekse İslamiyet’ten sonra Türk toplumunda inançsal yapı ve sosyal organizasyon açısından kurban ritüeli önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kurban ritüeli her Türk boyunda farklı isimlerle ve farklı ritüellerle icra edilmektedir. Özellikle Alevi Bektaşî inancına sahip Türk topluluklarında kurban ritüeli, sosyal hayatın önemli bir parçasını oluşturmakla birlikte ikrar kurbanı, musahip kurbanı, dar kurbanı gibi çeşitli ritüellerle beşikten mezara kadar yaşamın her alanına yansımaktadır. “Alevi İnanç Sisteminde Kurban Ritüeli” adlı eserde, kurban ritüeli Radcliffe-Brown’un yapısal-işlevsel teorisi eksenli bir yöntemle ele alınmıştır. Özellikle Türk kültür ve inanç ekseninde Alevi inanç sisteminde kurban ritüeli irdelenmiştir.

Dr. Serkan Köse tarafından hazırlanan *Alevi İnanç Sisteminde Kurban Ritüeli* başlıklı çalışma 2019 yılında Kesit Yayınları tarafından basılmıştır. Eser doktora tezinin kitaplaştırılmış hali olup 296 sayfalık bir hacme sahiptir. Yazar, çalışmada; Amasya, Antalya, Çorum, Denizli, Erzurum, İzmir, Kayseri, Malatya, Manisa, Nevşehir, Sivas, Tokat, Tunceli bölgelerinde yaşayan Alevi ocak ve topluluklarıyla görüşme yapmış alan araştırmasına gidilmeyen bölgeler için ise çeşitli literatür taramasıyla elde edilen

* Geliş Tarihi: 12.02.2021, Kabul Tarihi: 13.02.2021. DOI: 10.34189/hbv.100.021

** Arş. Gör. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, iskenderkorkmaz @nevsehir.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3270-681X>

verileri değerlendirmiştir. Çalışmada üç farklı kaynak kişi tipi seçilmiştir. Bunlardan birincisi, Alevi inanç kültürünün taşıyıcısı ve cem ritüelini gerçekleştiren köyde ve kentte yaşayan Dedeler; ikincisi on iki hizmet içerisinde yer alan yöreden yöreye tıgçı ya da kurbanı adı ile anılan hizmet görevlileri; üçüncüsü ise bir ocağa bağlı ıkrarlı taliplerden oluşmaktadır. Köse'nin çalışması; Giriş kısmından sonra “Kavramsal ve Olgusal Çeşitlilik Bağlamında Kurban”, “İnanç ve Kültür Çevreleri Bağlamında Kurban”, “Alevi İnanç ve Kültür Çevresi Bağlamında Kurban” şeklinde üç başlıkla birlikte Sonuç ve Ekler kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş bölümü çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Çalışmasının kuramsal çerçevesini yapısal-işlevsel yöntemle oluşturan Köse, halk biliminin hemen hemen her ürünü olduğu gibi toplulukların yaşayış biçimleri ve davranış kalıpları inanç odaklı uygulamaları etkilediğini ve bu doğrultuda inanç merkezli ritüel uygulamaların yapı içerisinde işlev barındırması toplumsal ve kültürel belleğin anlam ve ifade biçimlerini oluşturduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ister kanlı olsun ister kansız olsun kurban ritüeli inanç odaklı uygulamaların vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Kuramsal çerçeveden sonra kurban üzerine yayınlanmış olan kitaplar, doktora ve yüksek lisans tezleri ve çeşitli akademik makalelere yer vermiştir.

Çalışmanın “Kavramsal ve Olgusal Çeşitlilik Bağlamında Kurban” başlıklı birinci bölümünde Köse; her toplum, tarihi ve kültürel müktesebatı gereğince farklı birikimlere sahiptir geçeceğinden yola çıkarak kurban kavramı üzerine yapılan tanımlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Daha sonra kurban türlerinde kanlı kurban ve kansız kurban çeşitlerini değerlendirerek kurban, ritüel ve inanç arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Kurban, ritüel ve inanç arasındaki ilişki toplumun kültürel belleğinin bir görüntüsü olup kurbanın tek başına bir ritüel olmadığını kurban olarak sunulan şeyin kutsallık içerisinde icra edildiği takdirde bir ritüel olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla kurban bir ritüel çeşidi inanç ise ritüelin idrak mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Yine aynı bölümde Tylor, Spencer, Smith, Hubert vd. gibi araştırmacıların kurban teorilerini ele alan yazar, kurbanın teolojik, sosyolojik ve psikolojik arka planına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda kurbanın kime, neye ve niçin sorularının cevabını arayarak kurbanın kökeniyle ilgili teorileri, dinlerin çok tanrılıktan tek Tanrılığa evrildiğini söyleyen “evrimci görüş” ve tek Tanrıca “vahiy görüş” olarak iki kategoride toplamıştır.

Çalışmanın “İnanç ve Kültür Çevreleri Bağlamında Kurban” başlıklı ikinci bölümünde ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar birçok topluluk tarafından farklı işlev ve amaçlar doğrultusunda sunulan kurban ritüellerinin Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinindeki yeri, önemi, zamanı, mekânı ve uygulanış biçimleri söz konusu dinlerin kutsal kitapları göz önünde bulundurularak tespit ve analiz edilmiştir. Yahudilikte kurban ritüelleri sunulmuş amaçları bakımından iki farklı yapıda görülmektedir. Bunlardan ilki din ulusu aracılığıyla Tanrı'ya kurban sunmak diğeri ise Tanrı'nın takdirini kazanmak ve Tanrı'ya şükür etmek. Bu açıdan bakıldığında

Yahudilikteki kurban sunuş amacı İslam dini ile benzerlik göstermektedir. Hristiyanlıkta ise kurban uygulamaları başlangıçta Tevrat'tan aldığı daha sonra farklılaştığını ifade eden yazar, Hz. İsa'nın son kurban olduğunu ve bundan sonra sunulacak kurbanın kansız kurban şeklinde yapılacağını belirtmektedir. Aynı bölümde Türk inanç sisteminde kurban çeşitlerini, kurban paylaşımını, kurban ritüeli ve uygulamaları hakkında çeşitli Türk boyları üzerine yazılan kaynaklardan faydalanarak tespit ve analizlerde bulunmuştur.

Çalışmanın “Alevi İnanç ve Kültür Çevresi Bağlamında Kurban” başlıklı son bölümünde; Alevi inanç sisteminde kurbanın yeri, önemi, cemlerde icra edilen kurban ritüeli ve uygulamalarını, kurban çeşitlerini Anadolu'nun farklı yerleşim yerlerinde ikamet eden dede, hizmetli ve taliplerle çeşitli görüşmeler gerçekleştirilerek incelenmiştir. Bu bağlamda cem içinde gerçekleştirilen kurban ve cem dışında gerçekleştirilen kurban şeklinde iki alt başlıkla sınıflandırılmıştır. Araştırmacı; İkrar, Musahiplik, Görgü, Dardan İndirme, Abdal Musa, Nevruz cemlerinde sunulan kurbanları cem içinde gerçekleştirilen kurbanlar olarak değerlendirirken Hıdırellez, Ziyaret, Yağmur duası gibi mevsimlik ritüelleri ve insan hayatının eşik dönemleri olarak görülen doğum, düğün ve ölüm gibi geçiş ritüellerini cem dışında sunulan kurbanlar olarak belirtmiştir. Bölümün devamında Alevi inanç sistemiyle ilişkili dem kütü, kurbanın parçaları ve paylaşımı, Cebrail kurbanı, at kurbanı, kurbanlar ile ilgili yasaklar ve kabuller incelenerek analiz edilmiştir.

Köse'nin teorisi kurban ritüeli gerçekleşmeden cem erkânının olamayacağı üzerinedir. Cem erkânının yapılabilmesi ve sürekliliğinin gerçekleşebilmesi için kanlı ya da kansız kurbanın sunulması gerektiği dolayısıyla yapısal-işlevsel ekseninde kurbanın Alevi inanç sistemini var eden en küçük ancak temel ritüel olduğunu belirtmesi önemlidir. Sonuç olarak Dr. Serkan Köse bu çalışmasında “kurban” konusunu kuramsal bir zemine oturtturarak çeşitli tespit ve analizlerde bulunmuştur. Eser belirli kuram ve yöntem dâhilinde özgün yapısıyla Alevilik üzerine yapılacak birçok çalışmaya örnek teşkil etmektedir. Kurban konusuyla ilgili ortaya konulan teoriler genelde bütün kültürlerde özelde ise Türk kültürü ve Alevilik içerisinde söz konusu konunun yapısını ve işlevini aydınlatma noktasında önem arz etmektedir.

